ÑAPA

Weekendbijlage
van dagblad Amigoe
zaterdag 19 september 2015

Wereld Alzheimer Dag

Dementie ook op Curaçao een groeiend probleem

Pagina 8 & 9

Inhoud

1 Voorpagina

2 Inhoud

3 Uitgelicht

4 Gezondheid

5 Beroep onder de loep

6&7 Literatuur

8&9 Wereld Alzheimer Dag

10 Marketing

11 Eten & drinken

12 &13 Overzee: Michael de Vries

14 Recht

15 Puzzels

16 CuraMix

Foto van de week.

Deze foto van een stralende sterrenhemel is afgelopen week genomen door Andy van Os op de parkeerplaats van Kokomo (Vaersenbaai). "Curaçao staat bekend om zijn mooie baaien en witte stranden, maar vanwege de beperkte lichtvervuiling zijn er 's nachts ook bijzondere dingen te zien. Ondanks dat deze scène elke avond/nacht te zien is betwijfel ik of veel mensen dit beseffen. Dit is een gedeelte van het middelpunt van de Melkweg waar wij als planeet Aarde deel van uitmaken. Voor de beleving van de schaal: elk wit puntje is een zon (met waarschijnlijk eromheen cirkelende planeten)." Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com.

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres
email: napa@amigoe.com
telefoon: 7672000

CORRECTIE Ari Manse

VORMGEVING Wendela Ataliede
Oscar Vanegas

Voorpaginafoto: Ken Wong

Aan deze Ñapa werkten mee:

Marja Berk
Monique Casimiri
Elisa Koek
Brede Kristensen
Judice Ledeboer
Milangela Plate
Marcel Truyens
William ten Veen
May Voges
Miriam de Windt
Ken Wong

Thuis.

Zakken ijs

Monique Casimiri

Zomaar een middag rond een uur of vijf.
Ik sta bij een minimarket op Montaña om houtskool voor de barbecue te kopen en wat zakken ijs. Ik sta te wachten bij de kassa als daar een duidelijk ogende Nederlandse man aan komt lopen. Hij is nogal bezweet en lijkt gehaast. Zijn blik is enkel bedoeld voor het jonge Chinese meisje dat achter de kassa werkt. Hij wacht niet of hij aan de beurt is, maar begint gelijk zijn verhaal. Pas later begrijp ik zijn haast. In zijn beste boeren-Papiaments begint hij een verhaal over ijs. In haar beste Mandarijn-Papiaments geeft ze antwoord. Ik zal er mijn beste Nederlandse vertaling op loslaten.
"Mevrouw, ik heb ijs voor u."
"Ja meneer, wij hebben ijs."
"Nee, ik heb ijs voor u, veertig zakken."
"Ja, veel zakken, in vriezer van Kortijn."
"Wilt u nog meer zakken kopen?"
"Mag niet meneer, mag niet van Kortijn."
"We hebben een goede prijs."
"Ja meneer."
"En veel zakken, veertig zakken."
"Past niet in vriezer meneer."
"Zeker weten mevrouw, wij hebben goede prijs, kost maar 2 gulden per zak."
"Ja meneer, mag niet meneer, fijne dag meneer."
En weg was hij weer. Al met al heeft het hele gesprek nog geen vijf minuten geduurd. De vertaling van het boeren-Papiaments en het Mandarijn-Papiaments in mijn hoofd duurde langer. Hij zwaait vriendelijk gedag en stapt in zijn open pick-up. Ook zijn bijrijder zwaait vriendelijk naar de andere klanten die voor de minimarket buiten de dagelijkse politiek doornemen onder het genot van een drankje en sigaretje, die je hier overigens nog per stuk kunt kopen.
De pick-up rijdt met gierende banden weg, waarbij ze een spoor van water achterlaten. Ik realiseer mij op dat moment dat de veertig zakken ijs in de open laadbak van de pick-up liggen. Open en bloot, niet in koelboxen, laat staan in een vriezer die op de accu van stroom wordt voorzien. Ik vermoed dat de bulkprijs per minimarket of snèk aanzienlijk vermindert en gezien de richting die ze opreden denk ik dat tegen de tijd dat ze bij Alaska snèk zijn aangekomen, ze enkel een whisky-cola vragen zonder ijs, omdat ze dit drankje met hun laatste klontjes uit de laadbak zelf kunnen koelen.

Uitgelicht.

Muzikale hommage aan Robert Rojer

De pianisten Rudsel Cameron, Randal Corsen, Johnny Kleinmoedig, Carolina Nicolaas en Wim Statius Muller brachten afgelopen zondag een muzikale hommage aan Robert Rojer (1939). Dit ter gelegenheid van de publicatie van een pianobundel. Rojer vond naast zijn carrière als internist en hoogleraar ook de tijd om op een hoog niveau te musiceren. Samen met Harold Martina gaf hij talrijke recitals voor twee piano's waarbij zij vaak ook enkele door Rojer geschreven Curaçaose walsen speelden.

Foto's: **Ken Wong**

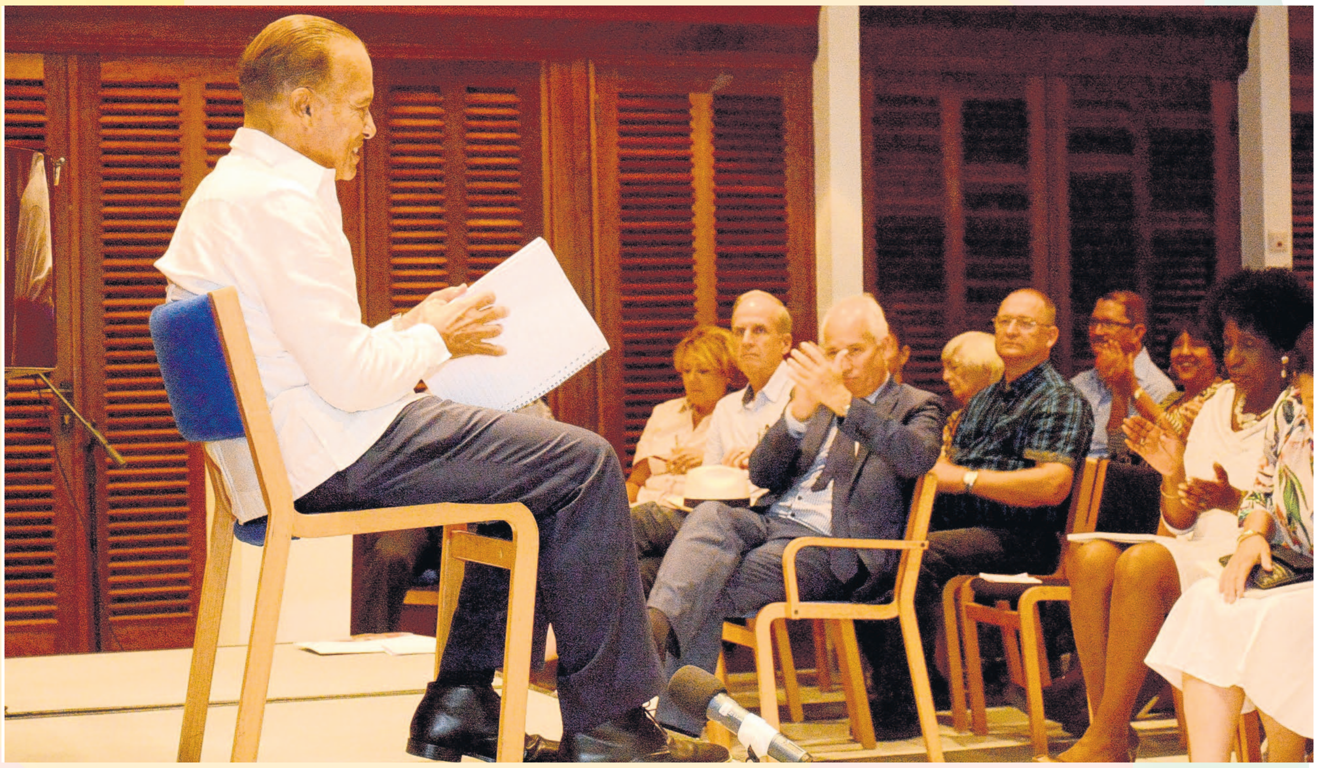

Mens & Psyche.

Dwaalgedrag bij dementerenden

September is de maand van de ziekte van Alzheimer, één van de vormen van dementie. Dementie is een aandoening waarbij de hersenen worden aangetast waardoor de getroffen persoon in de loop der jaren steeds meer cognitieve en lichamelijke functies verliest.

Tekst: **Milangela Plate**

Door deze aantasting van de hersenen worden familie en verzorgers van mensen met dementie van tijd tot tijd geconfronteerd met gedragsveranderingen, waaronder dwaalgedrag. In het kader van de maand van de ziekte van Alzheimer, kunt u in dit artikel lezen over dit gedrag dat voortvloeit uit dementie.

Dwaalgedrag komt veel voor onder dementerenden. Naar schatting zal zo'n 60 procent van dementerende mensen op enig moment in het ziekteproces dwaalgedrag vertonen. De dementerenden lopen rondjes in en om het huis, klimmen op onbewaakte momenten over tuinhekken heen om op pad te gaan of staan midden in de nacht op en gaan de straat op. De term 'dwalen' suggereert 'doelloos rondlopen', terwijl het rondlopen voor de dementerende persoon zelf weldegelijk een doel dient. Veel mensen met dementie kunnen zich door hun aandoening steeds moeilijker oriënteren en ook hun geheugen laat hen in de steek, wat ertoe kan leiden dat zij de weg kwijtraken of zich gaandeweg ineens niet meer kunnen herinneren waarom ze in eerste instantie zijn gaan lopen of waar ze naartoe wilden gaan. Omdat dementerenden soms ook communicatieproblemen ondervinden, kan het bovendien voor hen moeilijk zijn om te verwoorden wat ze van plan waren.
Wanneer een dementerende persoon dwaalgedrag begint te vertonen, leidt dit doorgaans tot grote zorgen bij de familie of de verzorgers over de veiligheid van de dementerende en het kan ook een grote belasting vormen voor de mantelzorgers. Men is bezorgd over de veiligheid van de betreffende persoon en moet continu een oogje in het zeil houden. De patiënt kan immers vallen, verdwalen, een verkeersongeluk veroorzaken of zelfs uitgedroogd raken. Daarnaast is er de schaamte, als buurtbewoners of de politie de patiënt (weer) thuis komen brengen. Er kunnen een aantal redenen zijn waarom iemand gaat dwalen. Het dwalen kan voortvloeien uit:

Oude gewoonte
Als de persoon altijd al graag wandelde, zal hij automatisch hiertoe geneigd blijven. Het kan ook opvallen dat hij steeds op bepaalde tijden wil gaan lopen; bijvoorbeeld op het tijdstip waarop hij vroeger naar het werk zou gaan of wanneer de kinderen van school werden gehaald.
Als de persoon vastberaden is om weg te gaan probeer hem dan niet tegen te houden, dit wekt vaak meer weerstand op. Help hem daarentegen, bijvoorbeeld door geschikte kleding of schoenen aan te laten trekken en een stukje met hem mee te lopen. Onderweg kunt u hem afleiden en samen terugkeren naar huis. Als u op dat moment niet zelf met de persoon mee kunt wandelen, kunt u misschien vrienden of kennissen hiervoor inschakelen. Zorg ervoor dat de persoon identificatie bij zich heeft/draagt en/of gegevens van een contactpersoon, zodat men weet wie kan worden ingeschakeld als hij door anderen gevonden wordt.

Verveling
Veel mensen met dementie hebben eenvoudigweg de hele dag door te weinig te doen en gaan uit pure verveling lopen. Ergens mee bezig zijn geeft zin aan ons bestaan, geeft richting (doel) aan ons leven en draagt bij tot een goed gevoel van eigenwaarde. Dat is voor een dementerende persoon niet anders dan voor uzelf. Zoek naar manieren om de dementerende persoon zowel mentaal als lichamelijk actief te houden gedurende de dag, hetzij door samen een spelletje te doen, door hem te betrekken bij uw dagelijkse taken of hobby's of de persoon één of meerdere dagdelen deel te laten nemen aan dagbesteding/dagopvang bij een verpleeghuis.

Energie
Als een dementerende constant in beweging wil zijn, kan dit een indicatie zijn dat hij een overschot aan energie heeft en behoefte heeft aan beweging/sport. Er zijn vele manieren om in deze behoefte te voorzien zonder dat dit al te grote veranderingen in uw eigen leven teweegbrengt. Laat de dementerende persoon bijvoorbeeld een schommelstoel gebruiken in plaats van een gewone stoel. Ook kunt u hem gebruik laten maken van een statische fiets (hometrainer) of met hem naar de winkel lopen in plaats van met de auto te gaan of zo mogelijk mee laten helpen bij het tuinieren of eenvoudig huishoudelijk werk.

Ongemak of pijn
Wanneer mensen pijn hebben, gaan zij automatisch bewegen in een poging om de pijn te verzachten. Soms kan een dementerende niet met woorden aangeven dat hij pijn heeft, maar komt dit wel tot uiting in zijn gedrag en in dit geval een (verhoogde) neiging om te gaan bewegen. Bij mensen met pijnklachten vanwege artritis of reuma kan beweging feitelijk helpen om de pijn te verzachten. Behalve pijn, kan ook ongemak leiden tot onrust en dwaalgedrag. Bijvoorbeeld aandrang om naar het toilet te gaan, ongemakkelijk zittende schoenen, kleding, incontinentiemateriaal of kunstgebit kunnen andere factoren zijn die de persoon onrustig kunnen maken en de neiging geven om te gaan bewegen. Of het kan zijn dat hij reageert op ongemakken vanuit de omgeving: warmte, kou, onprettig licht, onaangename geur of geluid. Soms kan een verhoogde neiging om te gaan lopen ook een bijwerking zijn van bepaald medicijngebruik. Als dit vermoeden bestaat, kan men hierover de huisarts raadplegen.

Zich verloren voelen
Als de persoon pas geleden is verhuisd of hij gaat sinds kort naar een (nieuwe) dagopvang, dan kan het zijn dat hij zich onzeker voelt in de nieuwe omgeving. In dergelijke situaties kan het helpen om de persoon voor hem vertrouwde dingen te tonen, zoals foto's, kleding of andere persoonlijke spullen om het gevoel van 'thuis zijn' in de nieuwe omgeving te creëren. Eenmaal terug in zijn eigen huis, bijvoorbeeld na een dag bij de dagopvang, kan het opvallen dat de persoon in zijn eigen huis tijdelijk even verward is. In een later stadium van dementie kan het zijn dat de verwarring constant aanwezig is en de persoon zijn eigen huis en spullen niet meer herkent en steeds het gevoel heeft 'naar huis' te moeten.

Memory loss
Geheugenverlies kan ertoe leiden dat de persoon met een specifiek doel voor ogen in beweging komt, maar onderweg niet meer weten wat hij ging doen.
Soms vergeet de dementerende persoon dat zijn echtgenote of verzorgende heeft gezegd dat deze even weg is en gaat dan op zoek naar zijn echtgenote of verzorgende. Dit leidt bij de dementerende tot veel angst. In het begin van de ziekte kunnen notitiebriefjes gebruikt worden als geheugensteuntje. Bijvoorbeeld een briefje aan de binnenkant van de voordeur, waarop staat dat u even weg bent.

Zoeken naar het verleden
Naarmate het proces van de dementie voortschrijdt kan het zijn dat de dementerende op zoek gaat naar iets of iemand uit het verleden. Corrigeer hem niet, door te zeggen dat die betreffende persoon of het object niet meer bestaat, maar moedig hem aan om erover te praten. Het is belangrijker om de aandacht te richten op datgene wat de persoon aan emoties laat zien, dan of hetgeen hij zegt wel of niet klopt. Zo neemt u zijn gevoelens en behoeften serieus. Bijvoorbeeld, als de dementerende zijn moeder zoekt, vraag hem wat hij het meest mist aan zijn moeder en pak er als het even kan zelfs foto's bij van haar. Hiermee kan wellicht op dat moment in de actuele emotionele behoefte van de persoon worden voorzien.

Dwaalgedrag begrijpen
U zult misschien eerst van alles moeten uitproberen alvorens u de oorzaak van de onrust of het dwaalgedrag heeft achterhaald. Bijvoorbeeld: als het niet heeft geholpen om de persoon naar het toilet te brengen, dan probeert u of het helpt om de ventilator hoger/lager/verder weg/dichterbij te zetten. Zo niet, dan kijkt u of de radio misschien net te zacht aanstaat of helemaal niet aanstaat of juist te hard... of dat er te veel geluiden tegelijkertijd zijn (tv, schreeuwende kinderen en bezoek dat met elkaar praat).
Als men eenmaal begint te begrijpen wat de persoon met het lopen probeert te bereiken, kan men gaan kijken of er wellicht op een andere manier in zijn behoefte kan worden voorzien. Een alternatief dat rust brengt voor de verzorger en de dementerende in staat stelt zijn autonomie te behouden.
Om meer inzicht te krijgen in de aanleiding voor het dwalen, kan men gedurende een aantal weken een dagboek bijhouden van factoren die het dwalen uitlokken. Mogelijk zijn bepaalde situaties te vermijden, of helpt afleiding op die momenten.
Op de website van Stichting Alzheimer Nederland, www.alzheimer-nederland.nl, vindt u een folder 'Dwaalgedrag' en andere nuttige informatie en tips over de omgang met dwaalgedrag.

Milangela Plate is gerontoloog/psycholoog. Psychologisch Adviesbureau Take Care B.V.
Email: milangela.plate@takecare.cw

Beroep onder de loep.

'Het verveelt gewoon nooit'

Als storemanager van Shana ben je een drukbezet mens. De zaak zit vanaf november 2014 in Punda en de eerste opstartfase is achter de rug, inclusief een grote verbouwing aan het pand. Solimena van der Gen is die storemanager en beantwoordt enthousiast de inmiddels bekende vragen.

Tekst en foto: **Marja Berk**

Wat houdt je werk in?

"Het hele reilen en zeilen binnen deze zaak en daar hoort uiteraard ook het personeelmanagement bij. Als storemanager ben ik ook verantwoordelijk voor het magazijnbeheer en de marketing. Het bedrijf is onderdeel van een keten maar wij zijn de enige op Curaçao. We zitten op Aruba en in Suriname, maar uitbreiding in Zuid-Amerika is ook een doel.

Eigenlijk is het een Spaanse keten met het hoofdkantoor in Barcelona en je zou ons kunnen vergelijken met Primark. Heel bekend in Nederland. Wij verkopen 'fast fashion' en dat betekent dat wanneer een artikel is uitverkocht, het weer erg snel moet worden aangevuld. De klant mag nooit binnenkomen en horen dat we iets niet meer hebben. Vandaar dat het magazijnbeheer goed in de gaten moet worden gehouden. Uiteraard door de juiste mensen. Ik ben dan ook veel bezig met planning."

Hoe lang doe je dit werk al?

"Ik heb lang in Nederland gewoond en werkte onder andere voor Miss Etam. Mijn basis ligt in de detailhandel. Als vijftienjarige begon ik bij Albert Heijn en raakte enthousiast over het verkoopvak en eigenlijk ben ik het steeds leuker gaan vinden, ondanks dat ik al 23 jaar in het vak zit. Het verveelt gewoon nooit. Ik zit in de retail en daar blijf ik ook", lacht ze. "Ik heb ooit iets anders geprobeerd en had ik een kantoorbaan in verzekeringen. Niks voor mij, ik hield het dan ook niet lang vol en werd er doodongelukkig van."

Wat vind je het leukste aan je werk?

"Als ik aan het eind van de dag kijk wat er allemaal gedaan is. Dan ben ik heel tevreden over het team waar ik nu mee werk. In het begin was het even aftasten met mensen die niet echt geïnteresseerd waren in hun baan. Dan moet je wijzigingen aanbrengen en nu staan we sterk!

En de klanten zijn leuk, natuurlijk. Als ik vaste klanten op straat tegenkom moet ik altijd lachen om hun verbazing dat ik niet aan het werk ben. Zij denken dat ik hier 24 uur aanwezig ben. Dat was vorig jaar bij de start wel bijna zo, maar nu het allemaal loopt kan ik me aan normale werktijden houden. En verder? Ik kan al mijn ideeën kwijt aan mijn supervisors. Over elk idee dat ik lanceer wordt serieus nagedacht. Dat stimuleert mij ook weer."

Wat vind je het minst leuke?

"Dat zijn soms de tegenslagen. Dan heb ik een planning gemaakt en komen er bepaalde artikelen niet aan. Het gevolg is dat ik vaste klanten moet teleurstellen die op een nieuwe collectie rekenen. Heel vervelend! In het begin waren er ook regelmatig tegenslagen met personeel.
Je wilt graag dat iedereen meedoet en enthousiast is. Als er dan een paar tussen zitten die daar geen zin in hebben, dan heb je daar even mee te dealen. Maar we hebben nu onze draai gevonden."

Wat was je geweest als je dit werk niet had gedaan?

"Nou ja, misschien was ik dan toch wel in die verzekeringen blijven hangen. Maar mijn echte jeugddroom was model worden, maar mijn moeder vond dat niks. Ik had echt voor ogen dat werk te gaan doen en met de verdiensten zelf een zaak te beginnen.

Dat feest ging dus niet door. Bovendien werd ik al jong moeder van een dochter, dus ook om die reden werd de 'modellendroom' verstoord. Maar ik ben heel gelukkig in wat ik nu doe en voorlopig blijft dat ook zo!"

Osip Mandelstam en het

Een van de zeer bekende en weinig begrepen Russische dichters is Osip Mandelstam. Iedereen met gevoel voor poëzie begreep dat Mandelstam geen kleintje was, maar weinigen begrepen wat hij wilde zeggen.

Tekst: **Brede Kristensen**

Mandelstam werd in 1891 in Warschau geboren en trok op jonge leeftijd met zijn ouders naar St. Petersburg in Rusland. Daar groeide hij op, daar begon hij te dichten en daar maakte hij de revolutie mee die hij aanvankelijk zoals de meeste intellectuelen in Rusland omarmde, om deze de rug toe te keren toen hij zag welke machtwellustige figuren aan de revolutionaire touwtjes trokken.
De turbulente jaren na de revolutie doorstond hij redelijk, maar toen Stalin hem in de smiezen kreeg ging het snel bergafwaarts. In 1933 schreef hij een even hilarisch als vernietigend hekeldicht over Stalin, dat beloond werd met verbanning. In de loop van 1938 stierf hij om onduidelijke, maar ongetwijfeld zeer akelige redenen ergens in Siberië. Voor zijn verbanning had hij opgemerkt dat Russische politici een aan bijgeloof grenzend respect voor poëzie hebben. Ze nemen poëzie zo serieus dat ze je erom kunnen doden.
Wereldwijd werd hij vooral bekend door de indrukwekkende memoires van zijn vrouw Nadezhda Mandelstam: 'Hope against Hope' (1971) en 'Hope Abandoned' (1973). Niet onbelangrijk is te weten dat 'nadezhda' in het Russisch 'hoop' betekent. De memoires geven een scherp en treurig beeld van de tijd waarin beiden leefden en hoe het stupide politieke gekonkel mensen kapot kon maken. In deze memoires komt tot uitdrukking hoe intens authentiek Osip leefde, spontaan op het naïeve af, zonder ook maar een zweem van opsmuk of geïmponeer. We komen hem bijvoorbeeld tegen in relatie met Boris Pasternak, schrijver van Dokter Zhivago. Ze kenden elkaar goed, maar waren geen vrienden. Nadezhda beschrijft hen als tegenpolen. Pasternak was gevoelig voor wat zich allemaal in het officiële literaire leven afspeelde. Hij wist wat er gaande was, wanneer en waar hij zich moest vertonen en wat en hoe hij iets moest zeggen om indruk te maken. Bij Osip was daarvan geen sprake. Het interesseerde hem geen fluit. Hij windt geen doekjes over zijn mening over de politieke machthebbers: "Macht boezemt afschuw in als de handen van een kapper, maar helaas, in zijn rol als leider speelt hij het machtspel almaar beter en sluwer." Naarmate hij zich beter bewust wordt van het onzinnige en vernietigende spel om de macht, wordt hij zich ook sterker bewust van de universaliteit van alle dingen. Die twee lijnen tekenen zich in zijn leven af.

Poëzie

Laten we eerst kijken hoe hij over poëzie dacht. Mandelstam zag het dichterschap als een vorm van architectuur. Zijn eerste bundel was getiteld 'Steen' (1908). In zijn gedicht over de Notre Dame in Parijs, die overweldigende gotische kathedraal, denkt hij aan een 'onontwarbaar oerlabyrint, doordachte afgrond van het gotisch innerlijk', dat desalniettemin 'het Rijk is waar de loodlijn heerst'. Hij beleeft die kathedraal als een wonder en denkt: "Uit onze vijand, zwaarte, trek ook ikzelf eenmaal een werk van schoonheid op." We hebben bewondering voor de techniek en geneeskunde, maar we moeten niet vergeten dat de dichter uit de chaos van stenen en rivieren, van wreedheid en gekonkel, een werkelijkheid weet op te roepen die ons tot leven wekt. Leven is niet zoiets als 'dit is het', maar het almaar opnieuw ontdekken van ongekende betekenissen. Zo stond hij ook in het leven, met een open blik, kijkend naar alles wat er om hem heen gebeurde en te zien was.
Ergens in zijn essay 'Het woord en de cultuur' schrijft Mandelstam: "Waarom zou men het woord vereenzelvigen met een ding, met gras, met het voorwerp dat het aanduidt? Is het ding soms meester van het woord?... En het woord zweeft in vrijheid om het ding, zoals de ziel om een lichaam dat zij verlaten maar niet vergeten heeft." Het gedicht onthult nieuwe woordassociaties die op nieuwe betekenissen wijzen. De bekende dichtregels van Martinus Nijhof schieten te binnen: "Mijn woorden stijgend, zingen zich los van hun betekenissen."

Voor Mandelstam is de dichter de architect die het huis bouwt. De lezers zijn de bewoners die het huis bewonen, het inrichten en gebruiken om zinvol te leven. Het gedicht is niet slechts expressie van een emotie, maar vooral 'creërende ruimte' waarin we ons bewust worden van nog onbekende dimensies van bestaan. In het verlengde daarvan zegt hij verder: "Poëzie is een ploeg die de tijd zodanig omwoelt dat de diepe lagen, de zwarte aarde van de tijd worden blootgelegd."
Mandelstam gelooft in het eindeloze bestaan van onbekende betekenissen, door poëzie te onthullen. In een van zijn gedichten betreurt hij 'dat hij niet in staat is te zeggen wat hij dacht', dat 'zijn gedachte zonder lichaam zal terugkeren naar het schimmenrijk'. Maar even later komen de gedachten terug. Want dit is poëzie: sprekend over mijn 'bestaan nu' licht het verleden op, alsof er geen tijd bestaat en worden toekomstperspectieven geopend, als voortzettingen van het verleden in andere gedaantes. Hij voelt zich verwant met de Griekse filosoof Heraclitus die zei: ik ben het niet naar wie je luistert, je luistert naar het 'woord' (logos).

juichen van de schepping

De dichter staat in dienst van het scheppende woord. Het gedicht is dus niet het eigendom van de auteur, maar evengoed van de lezers. Dit is naar mijn oordeel precies wat hij onder 'acmeïsme' verstond.

Acmeïsme

Acmeïsme was een literaire beweging rond 1910 in Rusland, die zich distantieerde van het op dat moment populaire symbolisme. Het Russische symbolisme werd natuurlijk gevoed door de eeuwenoude, symbolisch schatrijke traditie van de orthodoxie. Daarmee waren alle Russen van jongs af aan vertrouwd. Alternatieve wereldbeschouwingen met gevoel voor symboliek werden echter met enthousiasme omarmd. Zoals de theosofie van de half-Russische Jelena Blavatskaja, oftewel Madame Blavatsky. Later ook de ermee verwante antroposofie. De schrijver Andrei Bely bijvoorbeeld was diep onder de indruk van Rudolf Steiner.
De acmeïsten, die elkaar in het café De Zwerfhond in St. Petersburg ontmoetten, zagen erin een vlucht uit de werkelijkheid en meenden dat dichters geroepen zijn om deze historische werkelijkheid te doen oplichten. Om die reden moesten ze evenmin iets hebben van de futuristen met hun irreële toekomstdromen. Lyriek was oké, zolang het maar niet in gekwebbel ontaardt. De kwebbelende dichters van de dagelijkse levenservaring mochten wat hun betreft hun mond houden. Kortom, het acmeïsme verwierp poëzie als gepreek, gedroom of gekwebbel.

Centrale figuur was de dichter Nikolay Gumilev, echtgenoot van Anna Akhmatova. De naam was ontleend aan het Griekse woordje 'akme', dat scherp hoogtepunt betekent, ook in de zin van het hoogtepunt in iemands leven. Zij beschouwden de beweging als de aanvang van een hoogtepunt in hun eigen dichtersleven en in de cultuur van de 20e eeuw.

Mandelstam schreef er een essay over. Met een knipoog naar de dichter Tjoetsjev denkt hij aan 'een steen die van de berg gerold, tot rust kwam in het dal, uit zichzelf omlaag gestort of neergesmeten door een hand waarin gedachten scholen. Zo is het woord. De stem van de materie klinkt in deze onverwachte val als verstaanbare taal... de steen begon aan een andere vorm van bestaan'. Zo is het bestaan, hard. Als een gelaagde steen met een eigen verleden en een eigen verhaal. Je kunt er niet omheen. De dichter zal de steen laten spreken. Trouwens de hele schepping spreekt. Het eerste gedicht klinkt zo:
Het schuwe sprakeloze geluid
Van een vrucht vallend uit de boom
Omringd door stille muziek
Van het bos, ongebroken...
(vert BK)

Sensibiliteit

Uit de memoires van Nadezhda leren we Mandelstam kennen als een uiterst sensibele persoon met een verbazingwekkend opmerkingsvermogen. Hij kon zich kostelijk vermaken om wat hij zag of meende te zien. In zijn prozawerk

'De Egyptische postzegel' laat hij de hoofdpersoon een appartement bezoeken met twee kamertjes, gescheiden door een tussenwand, waarop plaatjes als van een zonderlinge iconostase.

"Op een van de plaatjes zag je Poesjkin met een vertrokken gezicht en in een bontjas, door een paar op fakkeldragers lijkende heren uit zijn rijtuig getild, dat smal als een schildwachthuisje was, en zonder acht te slaan op de verbaasde koetsier met een metropolietenhoed, schenen ze aanstalten te maken hem bij de voordeur neer te smijten... Verder een plaatje van Hollanders op stelten die in kraanvogelpas door hun kleine landje stapten." Ik vind dit bloemrijk beeldend, bijna surrealistisch aandoend proza. Als lezer dwaal je erin weg.

Nadezhda's memoires geven ook een beeld van Mandelstam die in verwarring raakt door wat hij meemaakt. Zijn spontane en naïeve reacties komen hem regelmatig duur te staan. Zijn originaliteit wordt niet begrepen. Hij is wars van het geijkte. Op 'happy hours' zal hij zich niet vertonen. Zo gaat men hem steeds vaker als een vreemde, on-Russische, joodse buitenstaander zien. Hij weet niet goed raad meer met zijn leven. De communisten hebben meer begrip van afbraak dan van opbouw. Volgens Kees Verheul sloeg in 1928 de totale ontreddering toe, getuige deze dichtregels:
Overal knarst het en zwiept het
De lucht siddert van vergelijkingen
Geen woord is beter dan een ander
....
Kinderen spelen met de wervels van gestorven dieren
De broze jaartelling van ons tijdperk nadert zijn einde

Altijd heeft hij een exemplaar van de 'Goddelijke Komedie' van Dante bij zich. Dante was zijn steun en toeverlaat, vooral in deze verschrikkelijke jaren.

Twee lijnen

De latere jaren lijken iets van berusting te brengen. Hij legt zich neer bij het naargeestige feit van de sovjet stupiditeit en dat zijn leven zich daar verder zal voltrekken. Hij beseft dat men hem begint te mijden, dat men hem niet begrijpt en van hem af wil. Zoals in dit korte gedicht:
Hoe heet deze straat? De Mandelstamstraat
Wat is dat voor een idiote naam.
Hoe je het ook wendt of keert
Het klinkt als een kronkel

Zijn gedrag was ook nogal kronkelig
Niet bepaald recht door zee
Dat is waarom deze straat
Of beter gezegd: dit riool
De naam van Mandelstam gekregen heeft
(vert BK)

Het woordje 'riool', put, beerput, oftewel 'yama' in het Russich, staat voor het Siberische strafkamp waar mensen worden 'doorgespoeld', zoals men een toilet doorspoelt. Mandelstam voorvoelde wat er ging gebeuren. Tegelijkertijd schrijft hij weer typisch 'acmeïstische' poëzie. Nu echter komt het steenachtige bestaan hem nog raadselachtiger voor. Nog moeilijker is het om de stem van de steen te horen. Al zijn de woorden amper nog te horen, de stem is er. Zoals hier:

'Zoals een steenblok uit de hemel de aarde ergens wekt
Valt het verstoten vers dat niet weet van een vader;
Een onverbiddelijk ding – een vondst voor wie het schiep –
Het kan niet anders zijn – geen vonnis dat het raakt.'
(Vert K. Verheul)

Onverwacht zijn er zelfs in diepe duisternis momenten waarop alles ineens weer licht is. Over de radio hoorde hij de Amerikaanse alt Marian Anderson zingen. Hij werd zeer ontroerd en dichtte in 1937:
'Onbeperkt zijn nog steeds de levensdagen
Van mij, die het juichen van de schepping heb begeleid'

Osip Mandelstam: Wie een hoefijzer vindt, gedichten en essays, vertaald door K. Verheul, 1981.
Osip Mandelstam, De Egyptische postzegel, vert T. Eekman en C.B. Timmer, 1978.
Nadezhda Mandelstam, Hope Against Hope, 1971.

Letra

Joost Zwagerman

Deze week werd bekend dat de schrijver Joost Zwagerman os overleden. Hij maakte een einde aan zijn leven, vlak voor de presentatie van zijn nieuwste boek: De stilte van het licht.

Zwagerman (1963) schreef een aantal vlot leesbare boeken die bij een groot publiek in de smaak vielen. Hij wist het actuele levensgevoel en alle problemen die mensen zich ermee op hun hals halen, vaak op scherpe, hilarische wijze tot uitdrukking te brengen. In 2010 schreef hij het Boekenweekgeschenk Duel. Daarvoor schreef hij onder meer Gimmick!, Vals licht en De Buitenvrouw.

"Joost Zwagerman komt heel dicht bij het onbereikbare nabije", schreef K. Schippers over De stilte van het licht. Er is ontzettend veel lawaai om ons heen. Daardoor ontgaan ons vele stemmen. Dat is anders wanneer er stilte is. Vreemd genoeg horen we dan meer. De stilte kan overweldigend en beangstigend zijn. Misschien was dat ook zo voor Zwagerman. De stilte van het licht is een onderzoek naar facetten van die immense stilte. Misschien belichaamt stilte in de kunst een verlangen om er niet te zijn. In de stilte worden we met onbarmhartig met onszelf geconfronteerd. De vraag is of we dat aankunnen.
Zwagerman schreef ook essays en verhalen. Door eigen hand (2005) bevat al-

Joost Zwagerman

lerlei beschouwingen over zelfmoord aan de hand van interviews met nabestaanden van mensen die een einde aan hun leven maakten. Zwagerman schreef ook uitvoerig over andere schrijvers en de verleidingen om plagiaat te plegen, zoals in Het vijfde Seizoen (2003). Daar gaat het over Flaubert, George Orwell, John Updike en David Leavitt. Maar hij bespreekt ook het trieste leven van een pornoster.

In de korte roman Duel wordt een museumdirecteur door de verdwijning van een topstuk van dertig miljoen euro ernstig op de proef gesteld. Het begrip dat hij kan opbrengen voor de opvatting dat je kunstwerken moet bevrijden uit de kluisters en kelders van musea, dreigt hem fataal te worden.
Zeer veel gelezen werd De Buitenvrouw (1994) over een leraar op een middelbare school die een relatie met een Surinaamse collega begint. Hij gaat ervan uit dat de verhouding geheim blijft en heeft niet n de gaten dat iedereen het weet. Uiteindelijk moet hij een einde maken aan de relatie en dat blijft niet zonder gevolgen. Belangrijk in de roman zijn de vele racistische opmerkingen van leerlingen en collega's. Alledaags racisme lijkt het thema van de roman te zijn.

Americana (2013), is een indrukwekkend boek van ruim 1000 pagina's, een verzameling van allerlei stukken en stukjes die hij in de loop der jaren schreef over vele facetten van de Amerikaanse cultuur: film, popmuziek, fotografie, literatuur en architectuur.

‘Ook familieleden zijn dwalende’

Naar schatting 3000 tot 4000 dementerenden op Curaçao

Onderzoek is er niet naar gedaan, maar als je internationale berekeningen doortrekt, moeten er op Curaçao zo’n 3000 tot 4000 dementerenden zijn. De coördinatie van de zorg staat nog in de kinderschoenen. Een Nationaal Plan Dementie moet daar in de toekomst verandering in brengen, maar ondertussen zijn behalve de dementerenden zelf ook de familieleden dwalende. In het kader van Wereld Alzheimer Dag, aanstaande maandag, staat de Ñapa stil bij deze ziekte.

Tekst: **Judice Ledeboer** Foto’s: **Ken Wong**

Wereld Alzheimer Dag, jaarlijks op 21 september, is een initiatief van de overkoepelende organisatie Alzheimer’s Disease International (ADI). Op of rond deze dag wordt in heel de wereld aandacht gevraagd voor de ziekte dementie en de impact van deze ziekte voor de persoon zelf en voor zijn/haar naasten.

Er is veel aandacht nodig voor deze ziekte omdat mensen er nog niet genoeg over weten en er soms jaren overheen gaan voordat erkend wordt dat iemand de ziekte heeft. De ziekte is natuurlijk in de eerste plaats voor degene die de ziekte heeft heel zwaar, maar ook de naasten, partners en familieleden lijden mee. In de maand september worden er op Curaçao bijeenkomsten georganiseerd waar iedereen naartoe kan komen.
Het aantal mensen met dementie is de afgelopen jaren flink gestegen. Op dit moment lijden wereldwijd 47 miljoen personen aan dementie. In 2009 waren dat er nog 35 miljoen.
Wetenschappers maken zich zorgen over de snelle groei van het aantal dementerende mensen. Als er verder niets gebeurt, zal het aantal patiënten elke twintig jaar verdubbelen, waarschuwen de wetenschappers in het Wereld Alzheimer Rapport van de internationale koepelorganisatie ADI.
Ieder jaar komen er nieuwe gevallen bij en dat komt voornamelijk door de vergrijzing. De kans dat ouderen dementie krijgen is weliswaar kleiner geworden, maar het aantal ouderen neemt flink toe. Alzheimer’s Disease International roept regeringen op om meer aandacht te schenken aan dementie. Er is volgens de organisatie veel geld nodig voor onderzoek naar preventie, behandeling en genezing van de aandoening. De onderzoekers vinden dat de politiek vooral oog moet hebben voor vroege preventie als het op dementie aankomt.

Er is op Curaçao nog nooit onderzoek gedaan naar het aantal personen dat de ziekte van Alzheimer/dementie heeft. Gezien de vergrijzing op het eiland en berekeningen op grond van het aantal mensen wereldwijd moeten er op Curaçao rond de 3000 tot 4000 mensen met dementie zijn.
Jet Thoonen, directeur van Kas di Hugenholtz, zorginstelling voor mensen met dementie, zegt: “Dementie wordt niet voldoende erkend en daarom wordt er geen onderzoek gedaan, maar we hebben op Curaçao óók met het probleem te maken. In alle tehuizen tezamen zijn er ongeveer 200 mensen met Alzheimer opgenomen. Maar heel veel personen zijn nog thuis. Er is nog steeds een taboe rondom deze ziekte. Men treedt niet naar buiten. De grootste groep zit nog thuis of woont in een klein particulier huis.”
Een van de problemen is dat er op het eiland geen op elkaar afgestemde hulp, een zogenoemd ‘zorgpad’, bestaat inzake de ziekte van Alzheimer. Vorig jaar was er een congres georganiseerd door Hugenholtz en Nashko met het doel een betere afstemming te verkrijgen tussen alle instanties die te maken hebben met deze ziekte, maar dit staat nog steeds in de kinderschoenen. “Er is een werkgroep opgericht, maar de afstemming blijft moeilijk. Het is heel moeilijk om tot concrete samenwerking te komen. Het is een moeizaam proces”, aldus Thoonen.
Thoonen is gespecialiseerd in dementie en de omgang ermee. “Het is een intensief proces. Daar is de patiënt, en je hebt ook de familieleden. Ze zijn allemaal ‘dwalend’. De partner en/of familieleden ervaren bij hun vader of moeder ander gedrag, maar dat wordt, zelfs soms door huisartsen, afgewimpeld als: dat hoort bij de ouderdom. De ziekte wordt niet herkend en erkend.”
Een van de redenen dat de ziekte niet herkend wordt is omdat degene die de ziekte heeft dat, vooral in het beginstadium, goed kan verbloemen. “Pas als je veel in de nabijheid van de persoon leeft ervaar je het veranderde gedrag, de vergeetachtigheid en de agressie die kunnen voorkomen. Anderen zeggen als je daarover spreekt: ‘het valt wel mee, of je moet gewoon geduld hebben’. Maar het valt niet mee en de omgeving begrijpt en ziet vaak niet dat het zo ernstig is.”

Zijn gedrag veranderde

Marie ‘Mimi’ Smit heeft dat aan den lijve ondervonden. Haar echtgenoot, Eddy Smit, ging zich anders gedragen. Hij werkte als docent, was sinds een paar jaar gepensioneerd en was fysiek altijd in een zeer goede conditie. Maar zijn gedrag veranderde. Hij werd agressief, zeer wantrouwend, controleerde alles wat zijn vrouw deed, en kreeg over alles een dwangmatige controle. En toen ze bij de huisarts kwamen werd er gezegd dat zijn gedrag bij de ouderdom hoorde.
Er volgde een zoektocht naar hulp en goede adviezen, maar mevrouw Smit liep overal tegen muren aan, omdat niemand haar op weg hielp om erachter te komen wat er werkelijk aan de hand was. Op een gegeven moment kon zij de verzorging van haar man bijna niet meer aan. Hun zoon greep in en zocht contact met Kas Hugenholtz. Functionaris dementie-ondersteuning Shahaira Navarro kwam op huisbezoek, sprak met mevrouw en meneer Smit, en toen werd het duidelijk dat deze situatie onleefbaar was.
De diagnose Alzheimer werd gesteld door de psychiater van Skuchami aan de hand van onderzoek. Ook mevrouw Smit had behoefte aan begeleiding en heeft zij die gekregen van de psychogerontologe Milangela Plate (die ook om de week een medische rubriek in de Ñapa heeft). Daar heeft mevrouw Smit leren omgaan met de situatie.
Er werd thuiszorg geregeld om te ondersteunen, maar die kon de situatie binnen twee weken ook nauwelijks aan. Op een dag stortte mevrouw Smit letterlijk in elkaar. Ze was als mantelzorger zwaar overbelast. Dat was het moment dat besloten werd dat meneer Smit niet meer thuis kon blijven wonen door de beperkingen van zijn ziekte en dat het beter was dat hij naar Kas Hugenholtz ging. Er was echter op dat moment geen plaats. Na twee weken kwam er een plek vrij en omdat meneer Smit voldeed aan alle opname-criteria werd hij opgenomen. Dat was ruim een jaar geleden.
Mimi Smit bezoekt haar man iedere dag. Na een ziekenhuisopname van bijna drie weken, kort geleden, kan meneer Smit niet meer goed lopen en is zijn gezondheid zienderogen achteruit gegaan. Een normaal gesprek is praktisch niet mogelijk. Hij ergert zich aan veel mensen om zich heen en zondert zich het liefst af. Hij zit graag buiten onder het afdak naar de haven te kijken. Mimi maakt zich zorgen over hem, maar ze is wel blij dat hij nu in goede handen is.
De medewerkers zijn getraind om met mensen met dementie om te gaan. De verzorging die al die jaren op haar schouders rustte was veel te zwaar. Met de kennis die ze nu over de ziekte heeft denkt ze dat de ziekte al acht jaar geleden begonnen is, maar niemand herkende destijds de symptomen. Na intensieve begeleiding vanuit Hugenholtz is meneer Smit weer op de been.

Mantelzorger knapt vaak af

“Dat de mantelzorger afknapt zie je vaak”, aldus Thoonen. “Het komt voor dat mantelzorgers zelfs eerder overlijden dan degene die dementie heeft. De mantelzorger is niet opgeleid om de partner of het familielid te verzorgen. Ze hebben er ook niet bewust voor gekozen om iemand met dementie te verzorgen. En de verzorging door een mantelzorger is 24 uur per dag, 7 dagen per week. Ook de emotionele band is anders. De familie heeft een sociale relatie die er al was voordat de ziekte zijn intrede deed.”
Navarro: “Er moet meer ondersteuning komen voor de mantelzorger en er moet meer samengewerkt worden.” Thoonen: “We denken aan een inloopcentrum voor ouderen en een centraal telefoonnummer waar men naartoe kan bellen met vragen en informatie over dementie. Daar moeten dan personen zitten die alles over dementie weten en die mensen kunnen doorverwijzen en bij heftige emoties ook kunnen ondersteunen. Nu is er niets en zoals ik al eerder zei: ook de naaste familieleden zijn ‘dwalende’. We kunnen de familie niet in de kou laten staan.”

Nationaal Plan Dementie

Samen met stakeholders die zich allemaal bezighouden met dementie, zoals de Stichting Alzheimer, de specialist ouderengeneeskunde van Birgin di Rosario en beleidsmedewerkers van de ministeries van Soaw en GMN wordt er nu gewerkt aan een Nationaal Plan Dementie. Thoonen vindt ook dat de SVB ruimte moet creëren in de toekenning van crisisopvang. “Soms lopen situaties zo uit de hand dat er een urgente tijdelijke opname nodig is en dan kun je niet wachten.”
Thoonen is een groot voorstander van casemanagement in de zorg. “Een casemanager helpt mensen in de wirwar van ‘waar moet ik zijn’ het pad te vinden voor de juiste zorg. Het gaat erom dat iemand dat proces in de hand neemt, maar ook casemanagement wordt nog niet erkend door de overheid.” En zoals ook de internationale koepelorganisatie ADI al aangeeft is er meer informatie en voorlichting nodig inzake deze ziekte. Voorlichting in tehuizen, op scholen, in buurthuizen en in de publieke sector zoals bij de politie en vooral in de sociaal-maatschappelijke sector.
Veel mensen bellen met Kas Hugenholtz omdat ze niet weten wat ze moeten doen met hun vader, moeder, broer of zus. Ze weten niet waar ze naartoe moeten. “Wij verwijzen die mensen naar instanties die wellicht iets voor hen kunnen doen. We houden ook contact met ze om te kijken of ze verder zijn gekomen in hun zoektocht naar hulp en welke belemmeringen ze ondervinden. We blijven ze ondersteunen”, aldus Navarro.
Het werk dat Navarro doet gaat al richting casemanagement en zij krijgt vanuit Kas Hugenholtz alle ruimte om dat op die wijze in te vullen, maar het is een druppel op de gloeiende plaat omdat het probleem nationaal moet worden aangepakt. Thoonen: “De urgentie neemt ook toe. Omdat mensen zo lang wachten voordat ze echt aan de bel trekken zijn de aanvragen nooit meer ‘enkelvoudig’. En komen we meerdere problemen en andere vraagstukken tegen.”

Dementie op jongere leeftijd

Een grote zorg is ook dat verschillende vormen van dementie al op jongere leeftijd voorkomen. “Deze vormen zijn vaak heel grillig.” En dan wordt er gesproken over dementie bij mensen van rond de veertig jaar en soms zelfs jonger.
“Er komt een golf op ons af”, aldus Thoonen die dagelijks te maken heeft met de problematiek rondom de dementie. “Samenwerking tussen organisaties en instanties en voorlichting over de ziekte zullen zeker bijdragen aan meer erkenning van het bestaan van de ziekte. Te veel mensen lijden onnodig omdat er nog zoveel onwetendheid is.”

Stichting Alzheimer Curaçao

Stichting Alzheimer Curaçao heeft tot doel om het leven van mensen die lijden aan de ziekte van Alzheimer en hun omgeving leefbaar te maken. De stichting geeft informatie. Hoe wordt de ziekte herkend? Hoe kun je als partner en/of familie omgaan met de ziekte? De stichting organiseert over het hele eiland bijeenkomsten. De stichting geeft ook trainingen aan personeel in de grote en kleine tehuizen voor opvang van mensen die Alzheimer hebben. Dankzij de inzet van vrijwilligers kan de stichting draaien. De stichting is lid van de ADI (Alzheimer’s Disease International), een wereldwijde organisatie waar 85 landen bij zijn aangesloten. Telefoonnummers: 462-3900, 661-3053 en 518-3772, E-mail: alzheimercuracao@gmail.com. Kantoor: Roodeweg 13 in Otrobanda. Open op maandag, woensdag en vrijdag van 09.00 tot 12.00 uur.

Film en paneldiscussie

In verschillende buurtcentra wordt op initiatief van Hugenholtz de film ‘Mente a Kue Ala’ gedraaid, gevolgd door een paneldiscussie. Vanavond in buurtcentrum Wishi/Marchena van 19.00 tot 21.00 uur. Maandag 21 september alleen voor familieleden van bewoners Hugenholtz op hetzelfde tijdstip. Zaterdag 26 september in buurtcentrum Tera Kòrá, ook van 19.00 tot 21.00 uur. Dinsdag 29 oktober in buurtcentrum Montaña van 09.00 tot 11.00 uur. Toegang is gratis, maar er wordt wel een vrijwillige bijdrage gevraagd ten behoeve van extra activiteiten voor de bewoners van Hugenholtz.

Dementie en de ziekte van Alzheimer

Kort gezegd is dementie een verzamelnaam voor een aantal verschijnselen. Deze verschijnselen worden veroorzaakt door een ziekte, zoals de ziekte van Alzheimer en vasculaire dementie. Er zijn meerdere ziekten die dementie kunnen veroorzaken, zoals diabetes en hoge bloeddruk. Alle ziekten leiden tot een geleidelijke achteruitgang door het afsterven van de hersencellen.

Disruptieve innovatie

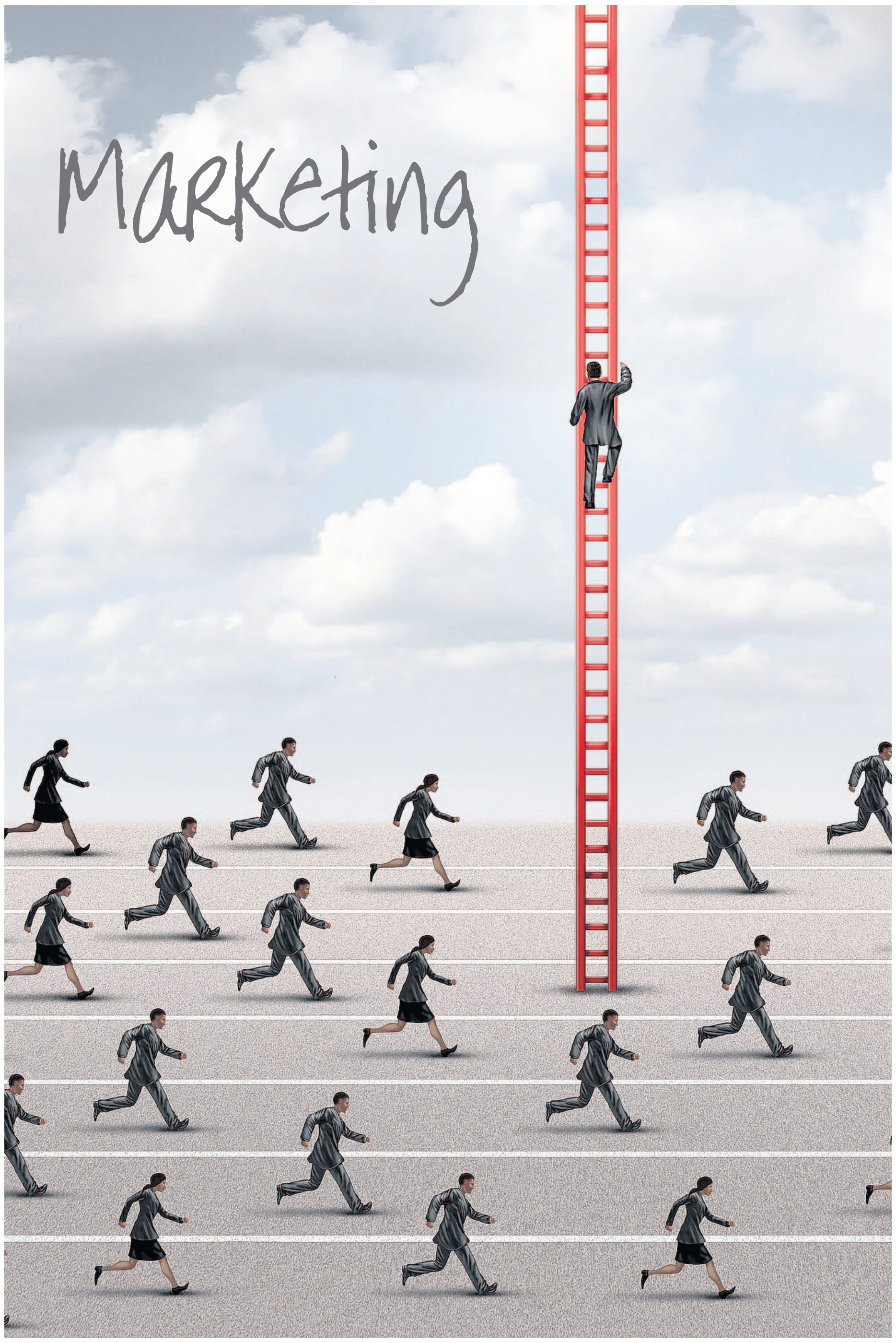

De vakantie zit erop, het Curaçao North Sea Jazz Festival was weer fantastisch en u, u bent na uw vakantie vast met fantastische nieuwe inspiratie thuisgekomen. Andere culturen en ervaringen kunnen u op nieuwe ideeën brengen, u doen besluiten het anders te gaan doen. Vandaag de dag draait innovatie om het idee van 'disruptie' en 'disruptieve innovatie'.

Tekst: **Marcel Truyens**

Deze theorie, ontwikkeld door Clyton Christensen van de Harvard Business School, verklaart het fenomeen waardoor een innovatie een bestaande markt transformeert door simplificatie, gemak, toegankelijkheid en betaalbaarheid daar waar complexiteit en/of hoge kosten de status quo zijn.

In eerste instantie ontstaat disruptieve innovatie in een nichemarkt die voor de gevestigde aanbieders onaantrekkelijk lijkt, maar uiteindelijk blijkt de innovatie vanuit die positie de gehele markt snel te kunnen veroveren. Disruptieve innovatie is veelal gebaseerd op nieuwe verdienmodellen, het gebruik van nieuwe technologie en/of nieuwe toepassingen van bestaande technologie. Tegenover disruptieve innovatie staat duurzame innovatie die simpelweg gebaseerd is op het verbeteren van bestaande producten en diensten.

Is disruptieve innovatie nieuw? Nee, niet echt. Een bekend voorbeeld is de pc die een nieuwe massamarkt deed ontstaan voor computers; vóór de pc bestonden er alleen mainframe computers die slechts betaalbaar waren voor hele grote bedrijven en wetenschappelijke onderzoekscentra aan universiteiten. Het 'innovatie dilemma' is groot bij gevestigde bedrijven in die zin dat er een keuze gemaakt moet worden tussen doorgaan in de bekende, bestaande markt op de traditionele manier, dus op basis van duurzame innovatie of kiezen voor nieuwe markten, gebruikmakend van nieuwe technologie en het bestaande businessmodel 'bij brand in het vuur te werpen'.

IBM koos ervoor een nieuwe businessunit op te bouwen die zich ging bezighouden met pc's terwijl men de mainframe computerdivisie in stand hield. Netflix nam een radicalere beslissing en nam afscheid van zijn businessmodel – het versturen van huurfilms op dvd – en koos voor een streaming on demand strategie.

Disruptieve innovaties vinden hun eerste klanten veelal aan de onderkant van de markt: de producten en diensten hebben zich nog niet kunnen bewijzen, zijn vaak nog niet helemaal af en kunnen daarom niet altijd de hoogste prijs opbrengen. De gevestigde aanbieders zien dit soort ontwikkelingen daarom vaak niet aankomen, men herkent in deze 'inferieure' concurrentie geen gevaar.

Maar als na verloop van tijd de innovatie steeds verbeterd wordt en langzaam klanten begint te winnen bij de gevestigde orde, is het vaak te laat om te reageren en zet de innovatie de gehele markt op zijn kop: classified ads (Craigslist), long distance calls (Skype), record stores (iTunes), hotels (Airbnb), research libraries (Google), local stores (eBay), taxi's (Uber) en newspapers (Twitter). Google belooft ons de automobielindustrie radicaal te veranderen, Amazon belooft ons het winkelen opnieuw uit te vinden en 3D printing gaat traditionele (massa) productie veranderen. Denk verder aan Nokia, Sony Walkman, Sony Music, Kodak, de drukwerkindustrie, kranten en tijdschriften…

Wat lijkt er binnen afzienbare tijd nog meer radicaal te veranderen? De verwachting is dat u met een ander soort bank – financiële dienstverlener – te maken gaat krijgen. Vanaf 2018 krijgen partijen als Paypal en Apple Pay direct toegang tot de Europese banken waarmee het traditionele verdienmodel van de banken op losse schroeven komt te staan.

Verder zal de Europese Unie van de banken verlangen dat men onmiddellijk betaalt in plaats van de betaling met het haar toevertrouwde geld nog even – een paar dagen – vast te houden. Men beheert tenslotte virtueel geld dat door middel van toetsaanslagen van de ene naar de andere rekening moet. Die toetsaanslagen doen we tegenwoordig zelf. Doordat banken steeds minder risico's (mogen) nemen en hun kosten vaak niet verhouding staan tot de werkelijke toegevoegde waarde, zien we steeds meer en steeds grotere crowd funding activiteiten ontstaan daar waar banken in het verleden de aangewezen partij waren voor financieringen en investeringen.

En u, wat kunt u hiermee? Ten eerste, kijk goed naar uw processen. Wat kan eenvoudiger, wat kan doelmatiger? Waar zit frictie en waarom? En kan die frictie niet weg door deze geheel te schrappen of weg te automatiseren? Ten tweede, kijk naar waar u het uw klanten makkelijker kunt maken. Hoe vereenvoudigt u het kopen en het gebruiken van uw product of dienst en hoe ervaart u uw merk? Denk na over hoe het er in uw ideale wereld uit zou zien en tracht deze gedachte over te dragen op uw eigen propositie en merk. Realiseert u zich dat we leven in een wereld waar het zeer gebruikelijk is dat er om de zoveel tijd een update komt op een product, denk hierbij aan uw computer, telefoon, auto of camera.

Ten derde gaat het om toegankelijkheid: wij leven in een 24/7 economie waarbij 'instant gratificatie' de regel is. Ook al zijn bij ons de autodealers over het algemeen nog steeds op zaterdag gesloten, in de rest van de wereld bestel je 24/7 een auto online die je vervolgens ophaalt bij een dealer naar keuze. Ten slotte gaat het om uw reële prijs: de kosten die u bespaart door vereenvoudiging en een groter omzetvolume geeft u (deels) terug aan uw klant. Hierdoor verbetert u uw prijswaarde verhouding en zult u groeien.

Om redenen van vertrouwelijkheid kunnen namen, producten, markten en feitelijke omstandigheden anders zijn benoemd dan in de realiteit het geval was.

Marcel Truyens is senior consultant bij Stradius te Curaçao.
E | marcel@stradius.com
W | www.stradius.com

Food for thought.

Keurmerken voor wild gevangen zalm

De welbekende mie, maar dit keer niet in een bewerkelijke bami goreng. Makkelijk, snel en boordevol voedingsstoffen. Precies geschikt voor de familie met weinig tijd in de keuken.

Een zalmkwekerij in Noorwegen.

Tekst: **Miriam de Windt**

Choy sum of choisum, is familie van de kool. In het Engels wordt het ook 'Chinese flowering cabbage' genoemd. De plant heeft namelijk kleine gele bloemen. Letterlijk vertaald uit het Cantonees betekent choy sum 'groentestengel'. De smaak van choy sum lijkt op paksoi maar is pittiger. Er zijn twee varianten van choy sum: met een korte stengel en een soort met lange stengel.

Alles van de choy sum kan gegeten worden, de stelen, het blad en de bloempjes. De steeltjes kunt u eventueel eerst even blancheren, maar dat is niet echt nodig. U kunt choy sum wokken met een sausje als groente bij uw maaltijd of in dunne reepjes toevoegen aan soep. Van de jonge stronkjes kunt u de bladeren ook rauw in een salade verwerken.

Choy sum is rijk aan de vitamines A, B6, B11 en K, alsook aan mineralen zoals kalk, ijzer en mangaan. Een waardevol advies is altijd om voldoende bladgroente te eten. Varieer vaker met exotische soorten en de smaak gaat nooit vervelen.

Voor veel mensen is zalm één van de lekkerste vissoorten. Zalm is een vette vissoort rijk aan omega-3 vetzuren. Zoals bekend hebben omega-3 vetzuren vele gezondheidsvoordelen, onder meer minder kans op hart- en vaatziekten, artritis en het verlagen van het cholesterolgehalte

Zalm komt oorspronkelijk vanuit rivieren op het noordelijk halfrond, maar leven tegenwoordig overal ten gevolge van kwekerijen. Vroeger werd er veel op zalm gevist, tegenwoordig wordt de vis voornamelijk gekweekt.

Het grote nadeel van gekweekte vissoorten, hetzij in vistanks in de zee of in aquaria, is het feit dat het visvoer en het afval van de vissen zorgen voor vervuiling van wateren. Met het uiteindelijke gevolg dat het milieu verstoord wordt. Bovendien eet u gecontamineerde vis. Dat geldt helaas ook voor zalm.

De beste zalmsoort die u kunt kiezen is 'Pacific salmon' omdat ze in het wild gevist worden in rivieren in Canada, aan de westkust van de VS en Alaska. Op de verpakking dient 'wild caught' te staan, of een eco-certificatiekeurmerk. U kunt hierover meer lezen en de keurmerklogo's zien op www.seafoodwatch.org. Zelfs is het zo dat er tegenwoordig gestreefd wordt om ook viskwekerijen een eco-keurmerk te geven op duurzaamheid.

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
T 889-1788
C 520-6932

Duurzame vis

Duurzame productie betekent dat het voor lange tijd (vijftig jaar of meer) op dezelfde manier kan blijven gebeuren, waarbij de natuur zo min mogelijk belast wordt. Duurzaamheid heeft ook een sociaal aspect: werknemers mogen niet worden uitgebuit. Er zijn al keurmerken uitgegeven voor vissoorten die op grote schaal worden verhandeld, onder meer zalm, pangasius, garnalen, forel en sommige schelpdieren. Belangrijk is om vertrouwd te raken met de logo's, zodat u de beste keuze kunt maken bij het kopen van vis.

Gerookte zalm

Er zijn twee verschillende soorten gerookte zalm, koud gerookt en warm gerookt. Bij beide vormen van roken wordt de zalm eerst gezouten en gedroogd.

Koud roken gebeurt bij een temperatuur van maximaal 25° en bij warm roken is de temperatuur 75° tot 95°. Bij deze temperatuur gaart de zalm en krijgt een andere smaak. Een voordeel van warm roken is dat bacteriën gedood worden. Koud gerookte zalm kan jammer genoeg listeria bevatten. Let er goed op dat de verpakking intact is, goed vacuüm en goed gekoeld. Door het risico voor listeria is gerookte zalm niet aan te raden voor zwangeren.

Helaas kan warm roken zorgen dat chemicaliën (polycyclische koolwaterstoffen) uit het hout of kool dat gebruikt wordt voor het rookproces, in de zalm achterblijven. Deze chemicaliën kunnen kankerverwekkend zijn. Al te vaak gerookte voedingsmiddelen eten is derhalve geen goed idee.

Analyse

Zoals verwacht, levert dit gerecht bijna alle voedingsstoffen in ruime mate. Vitamine A zelfs anderhalf keer de DAH.

De goede voedingsstoffen zijn voornamelijk afkomstig van de choy sum, prei en de zalm.

De eiwitten, vetten en zout zijn ook aan de hoge kant in dit recept. De gerookte zalm is verantwoordelijk voor alle drie. Gerookte zalm heeft een uitgesproken smaak en is minder licht verteerbaar. Voor minder vetten en zout kunt u eventueel iets minder gerookte zalm gebruiken.

Voor wat betreft de eiwitten, de mie zorgt voor circa 50 procent van de hoeveelheid eiwitten. Een verhouding van 50-50 plantaardige eiwitten versus dierlijke eiwitten is niet gek. Iets minder gerookte zalm betekent behalve minder vetten en zout, en ook een gunstiger verhouding van plantaardige en dierlijke eiwitten.

Gezien het feit dat het vet- en zoutgehalte aan de hoge kant is, is dit gerecht niet geschikt voor een natriumbeperkte voeding, noch streng vetbeperkt. Een kleine portie, samen met een aparte rauwkostsalade passen prima in een energiebeperkt dieet. Zeker gezien de ruime hoeveelheden vitamines en mineralen. U zult niet gauw weer een hongergevoel ervaren.

Kook mee met May.

Mie met gerookte zalm

Ingrediënten:
10 nestjes Honig mie
3 eetlepels gewone olijfolie
1 flinke prei, goed schoongemaakt en in ringen gesneden
3 tenen knoflook, gepeld en fijn gehakt
1 pak choisum, gewassen en in reepjes gesneden
200 gram plakjes gerookte zalm, in reepjes gesneden
Zout, peper en een beetje paprika, naar smaak

Bereidingswijze:
De mie koken volgens de aanwijzingen op de verpakking.
In een wok de olie verhitten en de prei, knoflook en choisum samen bakken tot de groenten gaar maar toch nog knapperig zijn.
De mie en de gerookte zalm toevoegen. Alles voorzichtig omscheppen.
Afmaken met zout, peper en paprika

Voor 4-5 personen

Eet smakelijk

May

Overzee: Michael de Vries,

Over de hele wereld kun je Yu di Kòrsou vinden. Ñapa-schrijfster Monique Casimiri woont zelf in Nederland, maar voelt Curaçao steeds meer trekken. Zij vraagt andere Curaçaoënaars die hun vleugels hebben uitgeslagen naar het hoe en waarom en of ze Curaçao niet missen.

Tekst: **Monique Casimiri**

Dat de kinderen van Curaçao overal kunnen wonen bewijst Michael de Vries wel. Hij woont nu alweer tien jaar in Dubai. Hij is daar piloot. Yu di Kòrsou, Michael de Vries, wonende in Dubai leeft zijn jongensdroom en geniet er nog elke dag van.
Toen de DCA (Dutch Caribbean Airlines) in 2004 failliet ging besloot Michael dat hij wilde blijven vliegen. Dat hield in dat hij naar het buitenland zou moeten uitwijken en Curaçao moest loslaten. Het eiland waar hij was opgegroeid, waar zijn vrouw was opgegroeid, waar hun familie woonde en waar hun kinderen geboren waren. “Er was voor DCA niet meteen een vervangende luchtvaartmaatschappij voorhanden. Noodzakelijkerwijs ben ik met een bevriende verkeersvlieger toen een klusbedrijf begonnen.” Dit groeide uit tot een goedlopend bedrijf en op het moment dat ze extra personeel zouden moeten gaan aannemen, kwam de kans om weer te gaan vliegen, in Griekenland.

De wens om weer te vliegen was sterker dan het klusbedrijf uitbreiden, dus het contact met Athene was snel gelegd. Nog diezelfde week zat Michael in het vliegtuig richting Europa voor een laatste check en gesprek. “Na acht maanden niet vliegen moet ik zeggen dat we een behoorlijk solide indruk achterlieten op de MD 82 (McDonnell Douglas MD-80, ook wel bekend als Super 80 of de Maddog, een tweemotorig commercieel vliegtuig).”

Atheens avontuur eindigde zonder baan en zonder geld

Het begon zo mooi, vliegen vanuit Kreta, een vast contract, het gezin dat overkwam, meerdere ex-collega’s van de DCA die er ook gingen werken. Helaas werd dit avontuur een Griekse tragedie. Er was nooit tijd om het beloofde contract te tekenen, de luchtvaart was zeer ongeorganiseerd en meerdere wetten en regels werden naar eigen hand gezet.

Eigen mensen, waaronder nu ook Michael kregen te laat of niet betaald en na een flink arbeidsconflict waarbij menig dreigement werd geuit, besloot hij dat het mooi was geweest. Nog geen halfjaar na het eerste contact zat het gezin in Athene, zonder baan en zonder geld. “We leefden van 100 euro in de week. De verwarming deed het niet altijd. En dat tijdens de strengste winter in Athene sinds tien jaar. We hebben geld moeten lenen om de jongens naar school te kunnen laten gaan.”
Het lijkt net een verhaal uit een boek als Michael vertelt dat hij van hun laatste huurgeld een ticket naar Dubai kocht om te gaan solliciteren. Het was letterlijk alles of niets. Hij was daar op uitnodiging van Emirates Airline en ook daar kon hij zijn talent laten zien, want nog geen maand later zat het gezin in Dubai.
De wensenlijst voor een nieuw land, die ooit in 2004 gemaakt was door het gezin kwam ook nu op tafel. Voor het gezin was het belangrijk dat het nieuwe land waarin ze zouden gaan wonen economisch stabiel zou zijn, het bedrijf moest betrouwbaar zijn, moderne vliegtuigen waren een pré, maar een goede school voor de kinderen was essentieel, alsook een leefklimaat vergelijkbaar met Curaçao.
In principe leek alles afgevinkt te kunnen worden, hoewel ze nu na een aantal jaren ook de keerzijde van Dubai hebben leren kennen. “In de zomermaanden wordt het verschrikkelijk heet. Ons lichaam trok de hitte gewoon niet. Na een halfuurtje buiten, ongeacht of het in de schaduw was of niet, kon het lichaam zich niet koel houden en moesten we de airco in vluchten. De hitte trekt enorm veel energie uit je lijf.”

Niet enkel het meteorologische klimaat was anders dan wat ze gewend waren van Curaçao, ook het sociale klimaat verschilde behoorlijk. Uiteraard kent Dubai een moslimcultuur, met islamitische wetten.

piloot in Dubai

Michael noemt een paar voorbeelden: "Het opsteken van je middelvinger in het openbaar kost je gevangenisstraf en er is geen enkele tolerantie voor drinken en autorijden. Sterker nog, moslims behoren geen alcohol te drinken, dus de alcoholprijzen zijn schrikbarend hoog. Net als op Curaçao worden de meeste goederen geïmporteerd. Ook deze containers staan op de kade in de blakende zon bij een temperatuur van 45 graden Celsius, wat de kwaliteit van de inhoud niet ten goede komt, of dit nu sinaasappelen zijn of een LCD-tv."

"De expat is in Dubai een minderwaardige medeburger"

Waar ze misschien nog wel het meest aan hebben moeten wennen, is de dubbele moraal die er heerst. Er wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen de lokale bevolking en de expats, zoals het gezin van Michael de Vries. "De expat wordt hier gezien als een minderwaardige medeburger. Hij geniet minder privileges en het gelijk staat zelden aan zijn kant. Tijdens de Ramadan mag een moslim overdag slapen, nadat ze in de nacht mogen eten en vrienden en familie mogen bezoeken. Hij mag in die periode van een maand halve dagen werken. De expat heeft deze luxe niet. Toch is Dubai liberaal vergeleken met omliggende Arabische landen. De economische motor wordt draaiende gehouden door investeerders uit het buitenland. Veel westerse maatstaven gelden hier, wat inhoudt dat je elke sport kunt beoefenen die je maar wilt, dat er shopping malls zijn, dat je in bikini op het strand kunt liggen en dat je in een club kunt dansen en drinken. Bescheidenheid is wel op zijn plaats, want het blijft een moslimland en de wetgeving is sharia."

Curaçao lijkt zo op het oog heel ver weg, maar de banden zijn hecht. De basis is daar gelegd. Hoewel de jongste zoon inmiddels langer in Dubai woont dan hij ooit op Curaçao heeft gewoond, proberen Michael en zijn vrouw Joyce Weert toch nog Nederlands met hem te praten. Ondanks het feit dat Michael zich na tien jaar geen onderdeel meer voelt van de Curaçaose gemeenschap, voelt hij zich er nog altijd thuis. Zijn werkgever stelt hen in de gelegenheid om eens per jaar terug te kunnen gaan en regelmatig maken ze daar gebruik van. Niet enkel om familie die er nog woont te bezoeken, maar ook om de cultuur en het klimaat te ervaren.

Het meest wordt de Caribische Zee gemist met zijn stranden en de warme wind die waait over het eiland. "Op Curaçao kan ik mijzelf echt helemaal ontspannen. Ik kan mijn zelfbeschermingsmechanisme uitzetten. Het grote verschil is dat we op Curaçao een gemeenschappelijke cultuur hebben, naast die ene die we historisch van huis uit meekrijgen. We gaan naar dezelfde scholen, sportclubs, stranden en feesten. In Dubai blijven de verschillende nationaliteiten en culturen gescheiden."

Terugkeren naar Curaçao is voor Michael geen optie op dit moment. Hij heeft het naar zijn zin bij zijn huidige werkgever en heeft zijn draai gevonden in Dubai, maar niets is zeker en je kunt niet in de toekomst kijken. Curaçao blijft altijd thuis, comfortabel en bekend, en door het multiculturele en multinationale opgroeien op het eiland is Michael wel voorbereid op het internationale karakter van zijn huidige leven.

Het heeft hem sterker gemaakt. Hij kan zich makkelijk aanpassen aan andere gewoonten en gebruiken. Hij kan meer tolerantie en flexibiliteit tonen. Hij raadt het iedereen aan om zijn horizon minstens één keer te verbreden.

"Wat dat betreft ben ik wel blij dat de zaak failliet is gegaan. Om te kunnen vliegen voor mijn beroep moesten we de wijde wereld intrekken. Ik kan het iedereen aanraden om dat een keer te doen. Het is horizonverruimend en enorm leerzaam wat de omgang met andere volken culturen en religies betreft."

"Op Curaçao kan ik mijn zelfbeschermingsmechanisme uitzetten"

Bepalingen in een arbeidsovereenkomst

Partijen nemen vaak bepalingen op in een arbeidsovereenkomst die niet helemaal duidelijk zijn. In de praktijk maak ik regelmatig mee dat partijen eigenlijk niet eens zelf precies weten wat er met een bepaalde passage uit een arbeidsovereenkomst wordt bedoeld omdat ze deze bepaling bijvoorbeeld van het internet hebben 'geplukt'.

Tekst: **William ten Veen**

Afgezien van de daadwerkelijk opgenomen bewoordingen in een arbeidsovereenkomst is de bedoeling van partijen van wezenlijk belang voor de uitleg van een bepaling. De bedoeling van partijen kan bijvoorbeeld voortvloeien uit de onderlinge communicatie tussen partijen ten tijde van de indiensttreding van de werknemer. In dat kader is het van belang om e-mails waarin over en weer op een concept-arbeidsovereenkomst wordt gereageerd te bewaren.

Als er in een arbeidsovereenkomst onduidelijk geformuleerde bepalingen zijn opgenomen, worden deze door een rechter vaak in het voordeel van de werknemer uitgelegd. Het is daarom van belang de bepalingen van een arbeidsovereenkomst duidelijk en ondubbelzinnig te formuleren.

Duidelijk betekent in dit kader dat het voor beide partijen helder moet zijn wat in de overeenkomst is opgenomen en dat een andere uitleg van de tekst in alle redelijkheid niet verdedigbaar is. Het is dus van belang om zo precies mogelijk te zijn bij het op schrift zetten van de afspraken tussen partijen, bijvoorbeeld afspraken over verhuiskosten, het al dan niet doorschuiven van vakantiedagen naar een volgend kalenderjaar, een eventuele huurbijdrage, bijdrage in de kosten van schoolgaande kinderen, een relatiebeding met daaraan gekoppeld een boetebeding, en zo kan ik nog wel even doorgaan. Hieronder neem ik het studiekostenbeding en de tussentijdse opzegbepaling onder de loep.

Gezien de toenemende behoefte aan voortdurende scholing van werknemers zie ik in de praktijk dat steeds vaker een studiekostenbeding in een arbeidsovereenkomst wordt opgenomen. Op een dergelijke afspraak zijn geen wettelijke regels van toepassing, zodat werkgevers nog wel eens het idee hebben dat daarom alles mag en kan. De praktijk leert (gelukkig) anders.

In de rechtspraak zijn een aantal criteria ontwikkeld aan de hand waarvan wordt bepaald of het opgenomen studiekostenbeding rechtsgeldig is. Een beding inhoudende de verplichting van de werknemer tot terugbetaling van studiekosten ingeval van beëindiging van de arbeidsovereenkomst – na voltooiing van de studie – is geldig als deze voldoet aan de volgende voorwaarden. Als eerste dient te worden vastgesteld over welke periode de werkgever baat zal hebben bij de door de werknemer opgedane kennis. De verplichting tot terugbetaling van de studiekosten vermindert naarmate de werknemer langer blijft werken: in de regel is sprake van een glijdende schaal. Anders gezegd: hoe langer de werkgever gebruik kan maken van de extra opgedane kennis door de werknemer, hoe lager het bedrag aan studiekosten dat een werknemer dient terug te betalen. Ten tweede dient de verplichting tot terugbetaling van de werknemer duidelijk en ondubbelzinnig te zijn voor de werknemer. De derde voorwaarde voor een rechtsgeldig studiekostenbeding is dat het initiatief voor het ontslag niet bij de werkgever ligt. Dit kan onder omstandigheden anders zijn, maar het voert in het kader van deze bijdrage te ver om dat verder uit te werken.

Dan het beding van de tussentijdse opzegging. Het belang van een tussentijdse opzegbepaling wordt nogal een onderschat door werkgevers. Artikel 7A:1615e lid 3 van het Burgerlijk Wetboek van Curaçao bepaalt dat een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd alleen tussentijds kan worden opgezegd als dat recht voor beide partijen schriftelijk is overeengekomen.

Soms wordt een wettelijke bepaling (nog) duidelijker als we de keerzijde van de medaille bekijken. Zo ook in dit geval. Het aangehaalde wetsartikel bepaalt dat een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd niet tussentijds kan worden opgezegd als zulks niet expliciet voor beide partijen is opgenomen in de arbeidsovereenkomst. Vaak wordt er in een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd wel een opzegbepaling opgenomen, maar is niet duidelijk of dit een tussentijdse opzegbepaling is.

Daarnaast gaat het ook mis bij de navolgende tussentijdse opzegbepaling 'Voortijdige beëindiging van de arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd kan uitsluitend door de werkgever geschieden waarbij een opzegtermijn van één (1) maand in acht moet worden genomen'. In dit voorbeeld gaat het mis omdat het recht niet voor zowel de werkgever als de werknemer is overeengekomen, terwijl dat wettelijk wel verplicht is. De werkgever denkt slim te zijn door het opnemen van een dergelijke bepaling voor hemzelf.

Mr William ten Veen is advocaat en partner bij BBV Legal
tenveen@bbvlegal.com

Verkeerde naam

Het artikel in de rubriek 'Recht' van vorige week, 'Kinderen zonder trouwen' was niet van de hand van Jo-Ann Meulen van SMS Attorneys at Law zoals per abuis vermeld, maar van Suhendra Leon van hetzelfde advocatenkantoor. Onze excuses.

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

HORIZONTAAL
1 individu, **6** afvalvat, **9** dwaaltocht, **10** zandheuvel, **11** alcoholische drank, **13** zuivelproduct, **15** gebrek, **17** insect, **19** voor, **20** windrichting, **21** teug, **23** bevel, **24** omvangrijk, **25** romp, **26** einder, **27** stimulerend middel, **29** Jonkheer, **30** rivier in Frankrijk, **32** figuur van Shakespeare, **34** streek, **35** communicatiemiddel, **36** deel van een dak, **38** vordering, **39** windharp, **40** muziekgezelschap, **41** klimaatregelaar.

VERTICAAL
1 ordeband, **2** Bijbelse figuur, **3** belasting, **4** kleur, **5** water uit een boot scheppen, **6** zijrivier van de Rijn, **7** waterkering, **8** soort leer, **10** Viking, **12** de gezalfde, **14** drinkgelag, **15** eenjarig dier, **16** steendruk, **18** brede sjaal, **20** wolpluisje, **22** duw, **26** beroep, **28** hoofdmatras, **29** gewrichtsaandoening, **31** boomloze grassteppe, **33** faam, **35** indianentent, **37** Grieks eiland, **38** tijdperk.

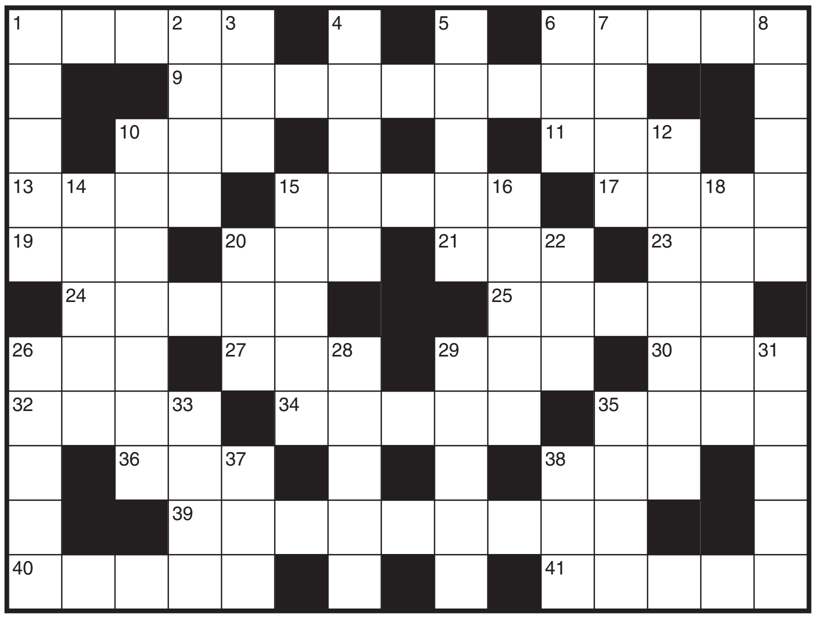

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

Glenda Dennert
Catiri 1-B
Aruba

Geen Winnaar
geen goede zending
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2 tijdens kantooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel. Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

		5		7			6	
	7	6	8			2	4	
		4	1	5				
		2			9			6
	6			1				
5			6	4	2		3	9
	1					8		3
			9		1		2	
6	4					1		

HEAVY

	1	5				8		
			2					
	9		4	7		5		
		6		1				
		9	3		7			
2	8							
								2
			6	3	9			1
				8				7

ZWEEDSE PUZZEL

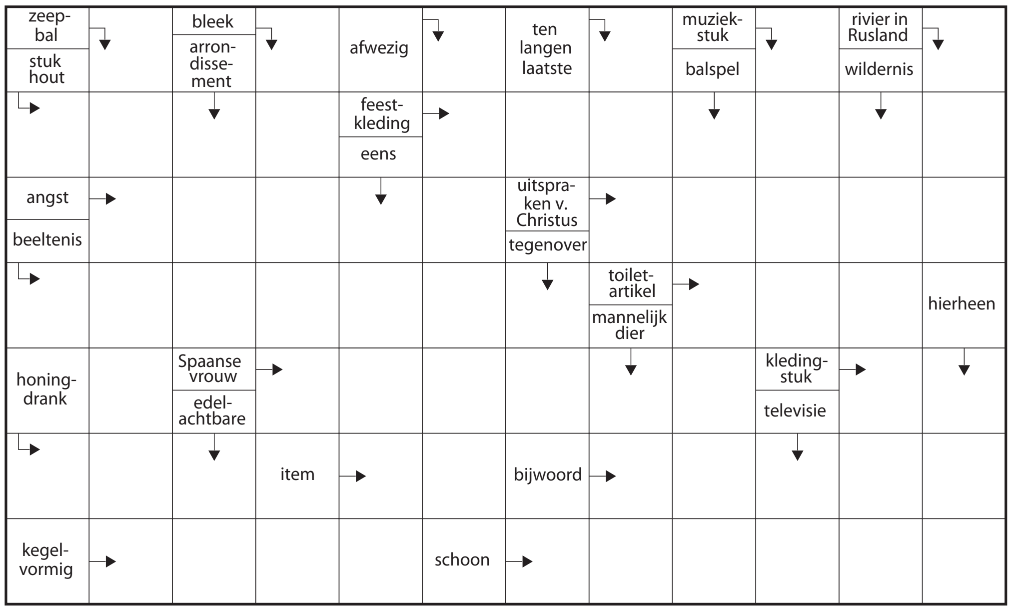

CRYPTOGRAM

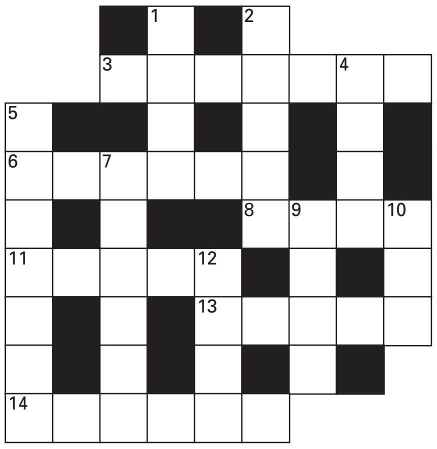

HORIZONTAAL:
3. Komt men hierlangs op het toneel? (7); **6.** Komt terug als ik vlug schil (6); **8.** Gemiddeld door dit meubel genomen (4); **11.** Het harnas maakt U kras (5); **13.** Schitterend als vader voor consternatie zorgt! (5); **14.** Stof voor een meisje om te vermenigvuldigen (6).

VERTICAAL:
1. Door deze gooi komen er dieren bij (4); **2.** Eenheid die weer indruk maakt (5); **4.** Die vloeistof mag uit het depot gehaald worden (4); **5.** Gehucht waar het tocht? (7); **7.** Was getekend door een ouder dier (6); **9.** Rustig zonder bed in wezen (4); **10.** Koud water (3); **12.** Geen serieuze muziek (4).

WOORDZOEKER

O	O	N	B	E	N	U	L	L	I	G	R	W
P	I	S	O	Y	R	E	N	N	P	A	E	I
Z	E	N	B	R	I	E	S	E	N	I	E	L
W	L	B	C	B	M	L	C	T	F	D	B	D
E	O	O	O	A	U	A	R	O	R	R	N	P
L	L	M	E	I	R	A	N	O	M	E	U	A
L	M	R	P	W	C	N	G	D	E	I	E	S
I	V	I	E	I	A	A	A	E	I	G	T	T
N	N	A	E	S	L	K	E	T	I	E	S	E
G	I	T	D	S	M	Z	H	D	I	M	L	I
E	C	N	B	E	K	E	N	D	H	E	I	D
T	O	A	E	W	R	U	R	I	D	N	E	V
O	T	M	D	A	K	S	P	A	N	T	I	R
G	I	A	P	S	O	P	T	E	L	S	O	M
E	N	I	E	J	R	O	T	A	I	D	A	R
N	E	D	J	E	A	N	N	E	D	A	R	C

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

ANTRACIET
BEKENDHEID
DAKSPANT
DESKUNDIGE
DIAMANTAIR
DREIGEMENT
ERECOMITE
ESMERALD
IMMOBIEL
INCARNATIE
INGETOGEN
INSLUIPING
JEANNEDARC
LOBBY
LOEWAK
NICOTINE
NORMANDIE
ONBENULLIG
OPTELSOM
OPZWELLING
RADIATOR
SENIEL
SLAGORDE
STEUNBEER
SURFEN
THERAPIE
VADERSTAD
VISIE
WILDPASTEI
WISSEWASJE
ZEEEEND

© Sanders Puzzelboeken/150919

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

2	4	3	7	1	6	9	8	5
8	1	5	2	3	9	7	6	4
6	7	9	4	5	8	2	1	3
1	2	6	3	9	5	8	4	7
7	9	8	1	6	4	5	3	2
3	5	4	8	7	2	6	9	1
4	6	7	9	2	3	1	5	8
9	8	1	5	4	7	3	2	6
5	3	2	6	8	1	4	7	9

Heavy

2	7	3	9	6	8	1	5	4
5	9	8	1	3	4	7	2	6
1	4	6	5	2	7	3	9	8
9	2	5	7	4	1	6	8	3
6	8	7	3	9	2	5	4	1
4	3	1	8	5	6	9	7	2
7	1	2	6	8	5	4	3	9
8	5	9	4	1	3	2	6	7
3	6	4	2	7	9	8	1	5

Cryptogram:
Horizontaal: 3. Deining; 6. absint; 8. stijl; 11. staat; 13. rebus; 14. gedekt.
Verticaal: 1. Demi; 2. knots; 4. nabij; 5. aanslag; 7. slabed; 9. tube; 10. los; 12. trek.

Woordzoeker: NOTENBALK

Zweedse puzzel

	W		R		A		A		D		A
G	E	R	A		S	T	R	A	U	S	S
	D	U	M	A	S		C	R	E	P	E
O	L	I	E	M	A	N		S	L	A	
	O		N	A	U	W	T	E		N	F
B	O	A		T	T		W	E	L	N	U
	P	A	L	I		B	A	N	K	E	T

Prijspuzzel

I	N	T		C	A	R	A	V	A	N		S	A	M
E		H	E	L	A		M		S	O	F	T		I
T		E		I	N	M	A	K	E	N		O		E
S	L	E	M	P		E		L		A	K	K	E	R
	E		E		B	I	G	O	T		I		L	
O	L	I	E	M	A	N		P	R	O	L	E	E	T
	I		L		D	E	L	T	A		T		C	
G	E	L	IJ	K		E		O		S	E	K	T	E
A		U		R	A	D	E	R	E	N		A		D
L		N	A	A	D		N		I	O	W	A		E
M	O	S		B	E	P	E	R	K	T		N	O	L

Marokko

Een eiland met vele kleuren, geuren en gezichten. Curaçao is de ultieme mix van diversiteit in cultuur en de cijfers bevestigen dit. In meer dan 140 verschillende landen zijn er mensen die op Curaçao wonen geboren. Mensen met allemaal hun eigen gewoontes, tradities en verhalen. Vandaag maken we kennis met Dalil Elbazzaz (29). Hij is geboren in Marokko, opgegroeid in Tilburg en woont nu vier jaar op Curaçao.

Tekst: **Elisa Koek** Foto: **Ken Wong**

Hoe is jouw Curaçao-verhaal begonnen?

"Ik speelde al een tijdje met het idee om in Zuid-Amerika te gaan wonen, want ik wilde weg uit Nederland. Toen ontmoette ik een meisje met wie het klikte en na drie maanden kreeg zij een baan aangeboden op Curaçao. Ik twijfelde geen moment: Curaçao ligt dicht bij Zuid-Amerika dus waarom niet? Ik had nog geen baan, maar ik ben iemand die mijn weg altijd wel vindt. Waar je me ook neerzet op de aardbol, ik pas me aan en bouw een leven op."

Heb je je doel bereikt?

"Omdat ik geen plan had, kon er weinig fout gaan. Ik wachtte af wat er op mijn pad kwam en uiteindelijk begon ik als sales- en marketing manager bij een bedrijf dat voeding voor wietplanten exporteerde naar Amerikaanse blow shops. Ik reisde jarenlang maandelijks als getinte jongen met een Arabische achternaam van Curaçao naar Miami. De eerste keer was dit wel even spannend, maar gelukkig viel het mee. Mijn koffer werd wel vaak doorzocht, maar ikzelf mocht meestal doorlopen. Uiteindelijk moest het bedrijf inkrimpen en ik op zoek naar een andere baan. Ik werk nu in de horeca en volg een studie tot docent. Zelf ben ik opgegroeid in twee werelden, die met mijn ouders en die met mijn vrienden en omgeving, en docenten begrepen hier niets van. Ik hoop als docent jongeren te begeleiden en te sturen om de juiste weg te volgen. Over mijn leven hier ben ik voorlopig heel tevreden: ik heb leuke mensen om me heen, geef privélessen salsa en geniet van het weer. Ik hoor altijd dat ik veel lach en dat is logisch, want ik weet ook hoe anders het leven kan zijn."

Wat mis je uit Marokko?

"De vriendelijkheid van de mensen. Waar in Marokko je ook komt, men is altijd behulpzaam en vriendelijk. Ze weten dat toeristen geld spenderen en zullen dus alles doen om hen in de watten te leggen. Dat zie je hier helaas maar zelden. Ik begrijp inmiddels dat het niks persoonlijks is, maar dat men gewoon niet gewend is vriendelijk te zijn tegen vreemden. Ik vind het zonde, want het zou veel verschil kunnen maken voor het toerisme. Natuurlijk mis ik ook mijn moeders kookkunsten, maar die ervaar ik nog tijdens een vakantie in Nederland."

Wat zijn belangrijke verschillen of overeenkomsten tussen Marokko en Curaçao?

"Tijdens de eerste weken op Curaçao, viel het me op dat het eiland veel op Marokko lijkt: het droge landschap met veel stof en zand en de gekleurde huisjes deden me aan Marokko denken. Verder zijn er toch weinig overeenkomsten. In Marokko is familie ook heel belangrijk, maar op een andere manier. Men zorgt echt voor elkaar en voor andere zwakkeren in de samenleving. Dit geldt trouwens voor alle islamitische landen: het is een schande als je niet zorgt voor de zwakkeren."

Wat is jouw wens voor de toekomst van Curaçao?

"Ik zou willen dat de overheid meer beleidsgericht en op de lange termijn gaat denken. Mijn wens is bijvoorbeeld dat een moeder met drie kinderen gelukkig is, in plaats van bezig zijn met overleven. Dit kan alleen als de overheid zich focust op gezinnen en de samenleving in plaats van op het politieke spel. Ik krijg vaak een verbaasde reactie wanneer ik zeg dat ik geen kinderen heb terwijl het andersom zou moeten zijn. 29 jaar is niet te oud om kinderen te krijgen, want men zou moeten leren pas aan kinderen te beginnen als je leven op orde is. Deze 'opvoeding' moet de overheid stimuleren. In veel landen zie je bijvoorbeeld borden langs de weg met de tekst 'Doe je gordel om', 'Ruim je afval op'. Dat zijn overheidsprojecten die jaren voortduren, maar vruchten afwerpen. Uiteindelijk veranderen deze leuzen en projecten het gedrag van mensen en voorkom je zo grote problemen."